

L'AVALUACIÓ DE L' IMPACTE SOCIAL EN ELS PROCESSOS DE CONSTRUCCIÓ D'INFRAESTRUCTURES I REFORMA URBANA.

Míriam Villares¹ i Elisabet Roca²

Laboratori d'Estudis Socials de l'Enginyeria Civil (LESEC).
Departament Infraestructura del Transport i Territori.

¹ e-mail: miriam.villares@upc.edu, ² e-mail: elisabet.roca@upc.edu

Paraules Clau: Impacte social, percepció, urbanisme, infraestructures.

Resum: *La intervenció territorial en la construcció de noves infraestructures i la localització d'activitats en els processos d'urbanització, desencadenen una sèrie d'impactes socials i ambientals -directes o induïts- positius i negatius. La modificació de l'espai on es desenvolupen les activitats econòmiques i les formes de vida, afecta també la qualitat de vida i els hàbits de la societat. Així s'inicia un procés de transformació més o menys dinàmica, però sempre irreversible. Aquest conjunt d'efectes requereix una avaluació de l'impacte, per després integrar-la tant en la planificació territorial i urbanística com en la projectació de noves infraestructures, que consideri previsions en un llarg horitzó temporal i diferents escales espacials. En aquest àmbit, les metodologies d'estudi d'impacte s'ha plasmat en una línia de recerca desenvolupada des del Laboratori d'Estudis Socials de l'Enginyeria Civil (LESEC), del Departament d'Infraestructura del Transport i Territori*

1. INTRODUCCIÓ

La investigació basada en l'anàlisi dels impactes socials de les infraestructures demostra que els col·lectius humans no presenten realitats idèntiques, i en conseqüència, la relació causa-efecte no pot estandarditzar-se. Alguns afectats són més dinàmics, més oberts a la possibilitat de transformar les seves estructures. D'altres, són més tancats i endogàmics i poden presentar dinàmiques adverses i no canalitzar l'oportunitat de transformació que una nova infraestructura o canvi urbanístic pot proposar.

Els impactes directes tenen conseqüències immediates: expropiacions, molèsties de las obres, efecte barrera, etc., però també beneficis econòmics derivats de las obres. Els impactes indirectes, més difícils de captar, ofereixen possibilitats d'intervenció respecte les potencialitats que contenen. Els impactes indirectes o induïts es desencadenen a ritmes diferents: canvis demogràfics, de la jerarquia urbana i de la localització d'activitats, de potenciació/marginació regional, però també es reproduïx en el sistema econòmic (modificació del nivell de rendes, de la estructura socio-profesional, de l'activitat productiva, de la productivitat, etc.). En concret, des del LESEC s'han fet aportacions rellevants en l'avaluació de l'impacte socio-econòmic de les infraestructures del transport, en el marc de la participació i resultats en Projectes Europeus, i des de la col·laboració en projectes internacionals [1].

D'altra banda, en la branca d'estudi territorial s'ha incidit especialment en l'anàlisi dels impactes de les intervencions d'actuació i ordenació del litoral i dels espais naturals. Aquí la producció s'ha expressat tant des de la participació en Projectes Europeus, com en el Plan

Nacional de I+D+i i els resultats s'han fet palesos en contribucions a publicacions especialitzades [2]. El desenvolupament s'ha centrat en els estudis de percepció social que constitueixen un mètode d'anàlisi i de valoració basat en el sondeig. Així, en el cas d'una intervenció tècnica o d'una avaluació de la qualitat de l'entorn, es valoren una sèrie d'elements físics i morfològics, la qualitat ambiental, el nivell d'equipament i de serveis, i les característiques estètiques del paisatge. Es tracta d'una línia d'investigació iniciada amb l'objectiu de conèixer la percepció i les preferències dels actors socioeconòmics, de les administracions i dels usuaris davant l'actuació o la gestió sobre el sistema litoral en particular, i de manera general, sobre espais naturals protegits.

Els estudis de percepció analitzen actors i conflictes i es basen en la valoració. L'objectiu final s'encamina a trobar uns paràmetres bàsics d'avaluació que permetin millorar futures estratègies de gestió, i establir criteris d'intervenció que atenguin expectatives dels usuaris, de les administracions i dels agents econòmics que intervenen en el territori.

2. L' OBJECTE DE LA RECERCA SOBRE EL MEDI URBÀ

Amb aquests referents d'escala territorial, ara ens interessem en l'escala local: l'avaluació de l'impacte social i ambiental dels processos de canvi i reforma urbana. Una qüestió que actualment focalitza el nostre interès, cap a un avenç en la recerca de metodologies d'avaluació de la qualitat urbana que integrin indicadors socials, ambientals, urbanístics i econòmics. Constatem que en els processos de reforma urbana es produeixen impactes diversos i nombrosos, positius i adversos relacionats amb els canvis socio-demogràfics, fenòmens de gentrificació, inducció de noves activitats econòmiques, etc. Les polítiques de desenvolupament urbà basades en la ubicació d'una nova infraestructura o en la recuperació d'una àrea degradada requereixen una previsió de les repercussions que s'estendran en el temps i l'espai i que poden esdevenir l'origen de conflictes socials. Entenem que els processos de renovació urbana han de fer-se d'acord amb les noves necessitats de les ciutats i dels seus habitants. És així com la perspectiva social, esdevé un marc d'anàlisi per afrontar l'avaluació d'impactes, la finalitat és articular eines metodològiques que a més, s'ajustin a les condicions locals i a les demandes globals de sostenibilitat.

Aquí es focalitza l'interès d'aquesta línia que busca consolidar una recerca, de moment, emergent en el nostre Laboratori. En concret, aprofundir en l'avaluació de dos fenòmens de diferent origen, d'una banda, els canvis produïts per un intervenció en infraestructura a la ciutat i de l'altra, els generats per l'actuació en teixits urbans obsolets i la consegüent aparició de nous usos i activitats. La recerca es desenvolupa des de l'anàlisi i la comparació d'una sèrie de casos d'estudi.

3. EL METODE

Es pren de referència el mètode clàssic dels Estudis d'Impacte, una estructura d'anàlisi Ex-ante, el període de construcció i l'Ex-post, es a dir, diagnòstic de la situació prèvia i previsió dels efectes o transformacions, sense oblidar que, entremig en el període de construcció, també es produeixen pertorbacions que cal preveure i establir mesures correctores. Així en tres parts ben definides es proposa:

1-Estudi del medi social i ambiental en les fases de planificació i projectació (demografia, estructura productiva, estructura territorial, formes de vida...)

2-Previsió dels impactes i pertorbacions en la vida quotidiana durant la fase d'execució.

3-Comparació dels impactes positius i negatius, directes i indirectes o induïts que es produiran. Proposta de mesures correctores i compensatòries. Proposta de polítiques d'acompanyament i de mesures d'ordenació per impulsar les potencialitats.

A la primera part és interessant conèixer el context territorial, econòmic i social, la història recent de la població afectada i la seva organització i formes de vida. Conèixer els actors en presència. Durant les obres es produeixen molts impactes negatius que s'ha de preveure amb formules per evitar el màxim les molèsties a la població i les pèrdues econòmiques. A la tercera part, tenir en compte els impactes positius que es poden potenciar i els negatius per o bé eliminar-los o minimitzar-los. Potenciar els efectes estructurants, en especial sobre l'economia local i els induïts sobre la població, ja que es prolongaran al llarg del temps. Cal reforçar el procés i proposar polítiques que dinamitzin la zona afectada.

La diagnosi de la situació urbana determina la problemàtica morfològica, les dotacions de serveis i equipaments, la xarxa viària, etc. i s'estructura a partir d'un reconeixement "territorial", l'anàlisi dels Plans d'Ordenació Urbanística i amb entrevistes a tècnics i agents socials. La fórmula "territorialitzar el projecte" vol dir convidar/proposar a la societat afectada, coneixedora del seu territori (barri o ciutat), a participar, aprofundir i impulsar les potencialitats en la proposta de mesures.

Formalment, el mètode s'aplica amb una enquesta-participació per copsar la percepció: els temors i les expectatives de la societat afectada i recollir-los per exposar als tècnics i a polítics que prenen la decisió sobre el projecte. Aquest pot constituir el primer pas per participar i conciliar el projecte. En una segona etapa, la realització d'un conjunt d'entrevistes en profunditat als actors claus (tècnics i polítics) ha d'aportar els elements tècnics de les propostes d'actuació i mesures a aplicar.

4. APORTACIONS I RESULTATS

La principal contribució i benefici general d'aquesta de recerca és l'avanç en les metodologies d'avaluació social, ambiental i territorial de l'enginyeria civil en el medi urbà. Fer aportacions valuoses en els procediments de planificació i disseny de projectes d'infraestructura i d'urbanisme amb la finalitat de minimitzar els seus impactes negatius i potenciar els efectes positius.

Els resultats específics es concreten en una comparativa dels dos grups de casos d'estudi: el primer relacionat amb la construcció de grans infraestructures de transport a la ciutat i el segon amb la reforma d'espais urbans degradats. De cada àmbit de casos i la posterior sistematització d'un panell d'indicadors es fa una anàlisi comparativa per extreure'n propostes d'actuació i recomanacions per a intervencions similars en altres contextos urbans.

En el marc d'aquesta línia de recerca centrada en l'avaluació dels impactes socials, amb objectiu d'aprofundir en les valoracions dels impactes dels processos de reforma urbana, darrerament s'ha desenvolupat una sèrie de tesines que nodreixen la casuística en estudi De fet, complementen, enriqueixen i es mantenen des d'un parell d'assignatures presents en programes de master ofertats des de la nostra escola [3].

REFERÈNCIES

- [1] Junyent, R. (2008) : Effets Régionaux et Sociaux des Megaprojets. Etude des effets régionaux du projet de tunnel ferroviaire sous le détroit de Gibraltar.
- [2] Villares, M; Roca, E. et alt (2006): Social Perception as a Tool for Beach Planning: a Case Study on the Catalan Coast. Journal of Coastal Research 48. pp. 118-123
- [3] Web del LESEC: <http://itt.upc.edu/recerca-i-publicacions/laboratoris/lesec>.